
ПРОГЛААС

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“

кн. 1, 2011 (год. XX), ISSN 0861–7902

ЗА (ПОСТ-)МОДЕРНИТЕ АПЛИКАЦИИ НА НЕМСКИЯ РОМАНТИЗЪМ

НЕМСКИ РОМАНТИЗЪМ: ПЪТЕВОДНИ ПРОЕКТИ.

Съст. Николина Бурнева. Изд. ПИК, Велико Търново, 2011, 500 с.
ISBN 978–954–736–222–2

Сборникът от поредицата „Германистични студии“ на Литературно сдружение „Гьоте в България“ съдържа 18 научни публикации на български, австрийски и словенски автори, предимно университетски преподаватели германисти. Част от статиите са на български език, а други са на немски, с което сборникът става достъпен за по-голям кръг читатели. Предлага се голямо тематично разнообразие. Засегнати са следните характерни проблеми в творчеството на видни представители на Немския романтизъм (А. В. фон Шлегел, Ф. Шлегел, Е. Т. А. Хофман, Новалис, Brentano, Каролине фон Гюндероде, Хайнрих Хайне, Фридрих Хьолдерлин, Хайнрих фон Клайст): теориите за единна Европа (Светлана Арнаудова, Надежда Андреева); взаимното проникване между литература и музика (Надежда Дакова, Елена Павлова), живопис (Николина Бурнева, Ангел Ангелов), религия и мистика (Мария Ендрева, Милена Иванова); историзмът на романтическия мироглед (Елена Димитрова), перформативният характер на съня (Дария Манова), джендър-проблеми и андрогинни представи (Илия Дюрхамер, Мая Фратева, Владимира Вълкова, Ралица Иванова), изразните средства на драматичното (Марина Раухенбахер), буквите като символи (Калина Щерева) и интертекстуалността (Светла Черпокова). Разгледани са проблеми на рецепцията и културния трансфер (Матяш Бирк и Емилия Стайчева), на влиянието и приемствеността (Майа Разбойникова-Фра-

тева, Илия Дюрхамер, Владимира Вълкова, Ралица Иванова). Почти във всяка статия основната проблематика се преплита с други, гранични проблеми и топоси, като те са интерпретирани в тяхната взаимовръзка. В това отношение прави особено впечатление статията на Николина Бурнева „Меланхолия, машини и мутанти“.

Принос на поредицата „Германистични студии“ е и периодичното публикуване на непревеждани или много отдавна превеждани и вече трудно достъпни текстове от канона на немската литературна история. В настоящия сборник заслужават внимание преводът на *Приказката* на Й. В. фон Гьоте (на Берислава Чаушанска – студентка по Германистика във ВТУ) и *Фрагменти* на Фридрих Шлегел – в превод на Донка Илинова (Германска библиотека на СУ). Те допълват и завършват по своеобразен начин тома, за да провокират към нови размисли над актуалността на Немския романтизъм. С подходящи фотоси и картини се онагледява и доизяснява централният мотив в отделните студии и статии.

В *Дон Жуан от Моцарт в прозата на Е. Т. А. Хофман* Надежда Дакова (СУ) анализира проникновено новелата и разкрива ролята на въображението и фантазията в творчеството на Хофман за създаване на друг свят, противоположен на еснафското съществуване. Влиянието на Моцартовата увертюра върху разказвача е задълбочено изследвано с инструментариума на психоанализата по Фройд, а изводите си Дакова излага вдъхновено и вдъхновяващо: „Въздействието на увертюрата върху разказвача е необичайно силно, разтърсващо, то отрицва мощен порой от чувства и мисли, възбужда въображението му и картините, породени от него, представляват универсални метафори за трагичната раздвоеност на човешката природа.“ Интерес представлява и констатацията, че Хофман успява да предугади някои основополагащи хипотези на психоанализата.

Като изключително прозорливи оценява в статията си *Представите на немските романтици за бъдещето на Европа* и Светлана Арнаудова (СУ). Идеята за обединена Европа авторката подробно анализира в творби и теоретични разработки на високо ерудирани, активни космополити: Новалис, Фридрих Шлегел, Аделберт фон Шамисо, Йозеф фон Ейхендорф, Хайнрих фон Клайст, Арндт, Хайнрих Хайне, Йохан Готлиб Фихте, Йозеф фон Гьорес, Фридрих фон Гелец, Русо, Сен-Симон и Тиери. След задълбочено изследване на тази широка палитра от примери Арнаудова достига до извода, че противно на широко разпространеното убеждение, че по време на Романтизма се засилва преди

всичко националната идея за сметка на европейската перспектива, всъщност патриотизмът и космополитизмът не са взаимно изключващи се понятия, а са в тясна връзка по между си.

Надежда Андреева (НАТФИЗ) посвещава разсъжденията си на *Новалис – теоретик на единна Европа* и интерпретира задълбочено трактата *Християнството или Европа*, за да докаже изключителната прозорливост на Фридрих фон Харденберг – Новалис относно политическия лик на „новото време“. В обединението на Европа той вижда единствения изход от борбата за надмощие и за възцаряването на мира, а това обединение според него е възможно само с помощта на християнството. Нов момент представлява определянето на дефиницията на Новалис за християнството като уникална, не-богословска и изключително модерна: „Но за Новалис Християнството е всяка религия, всяка пречистена духовност“.

И Мария Ендрева (СУ) разглежда Новалис в контекста на литературната християнско-мистична традиция: сватбата, брачната нощ, сливането на влюбените в нощта, мистична пресветла тъмнина, сънят и смъртта. Като анализира поетичния цикъл *Химни на нощта* на съдържателно, формално, езиково и стилистично равнище, Ендрева с основание посочва и моментите, които разграничават германския автор от средновековните химни и го доближават до модерността: това са индивидуалността, оригиналността и неповторимостта на поетичния изказ.

В *Тюбингските химни* на Хьолдерлин Калина Щерева (ВТУ) установява един принцип на оформяне на текста, който се базира на символната стойност на буквите. Тя онагледява този принцип чрез анализ на алитерации и тяхното значение както за семантичната принадлежност на думите, така и за разкриването на закодирана информация в дълбочинни структури на текста и на взаимовръзките между отделните творби на Хьолдерлин. Звукови съответствия насочват към паралели в значението. Според авторката новата буквена организация на лексиката при Хьолдерлин напомня за значението на алитерацията за религиозно магически церемонии в средновековието.

Марина Раухенбахер (Виенски университет) интерпретира драмата на Каролине фон Гюндероде *Махомед. Пророкът от Мека* и показва, че тя само в малка степен принадлежи към Романтизма. Рецепцията на германската писателка според Раухенбахер се позовава повече на биографията ѝ, отколкото на литературните текстове, което се обяснява с отрицателните критики и предразсъдъците на съвременни-

ците към жените и тяхната недостатъчна „аналитична компетентност“, необходима за написването на драма. А това от своя страна е довело до продължителното премълчаване на драмите на Гюндероде. Особено внимание е обърнато на значението на двата хора като основен елемент в античната драма. Съпоставката с хорвете в драмите на Шилер разкрива новаторския момент у немската писателка: критиката на един от хорвете към Махомед създава несигурност относно действията на пророка, „чийто успех в разпространението на исляма според историческите източници не подлежи на съмнение“. Яркото несъответствие между експанзивните религиозни и политически намерения и личностно обоснованата човечност е една модерна постановка за персонажа.

Двустранныят подход на Дария Манова (студентка от Хумболтовия университет в Берлин) при анализа на съня на принца в едноименната драма *Принц Фридрих фон Хомбург* на Хайнрих фон Клайст е свързан с прилагане на две перформативни теории (на Джон Остин и на Джудит Бътлър). Интерпретацията на ключови сцени обосновават извода, че сънят трябва да се разбира като търсене на разрешението в конфликтни ситуации и като туширане на тривиалния дуализъм между тялото и душата, материята и духа. Заслугата на Манова се състои в това, че изтъква новаторския характер на съня да мотивира активно, нестандартно и ефективно действие, което преобразява действителността. В това се корени преодоляването на просвещенския рационализъм и материализъм в драмата на Клайст.

Милена Иванова (ВТУ) изследва задълбочено мотива за Мелузина и образа ѝ в *Рейнски приказки* на Клеменс Брентано. След кратък преглед на преданията от XII век се анализират Мелузините у Брентано. Те са красиви и опасни създания, но провалът на брака им с мъже от човешкия род е последица от мъжката измяна, от неспособността на мъжа да овладее порива си за познание и да потисне забранените въпроси. Нарушаването на табуто в приказките на Романтизма се интерпретира като грях – напълно в духа на средновековната традиция.

Светла Черпокова (ПУ) обръща внимание на все още бегло изследваното отношение на Е. Т. А. Хофман към алхимията и на позоваването му на окултистки книги. *Verte! Какво чете Хофман* ни насочва към впечатляващия контекст на едно творчество, позоваващо се едва ли не на цялата световна литературна класика, на окултистки книги и на произведения на музиката и изобразителното изкуство. Като нестандартно обръща посоката на прегледа и тръгва от представянето на

окултистките книги към Хофмановите творби, Черпокова интригуващо и увлекателно ни предлага една по-друга гледна точка към творчеството на този известен автор.

Новаторски моменти откриваме в обширната, многопластова и много информативна статията *Меланхолия, машини и мутанти. За някои топоси на Немския романтизъм* на Николина Бурнева (ВТУ), която убедително проследява един още неизследван аспект: връзката между класическите топоси на меланхоличния дискурс за творческата личност, от една страна, и ранните отражения на научно техническата революция чрез метафората за автомата, от друга. С многостранното изследване на този аспект в картини на Албрехт Дюрер, Лукас Кранах Стария, Джовани Бенедето Кастильоне и Доменико Фети авторката показва как темата за меланхолията трайно присъства в художествената продукция в зората на новото време. Бурнева обвързва развитието на философията с научно-техническите открития и изработването на роботи в конкретния исторически контекст. След това внушително въведение в проблематиката тя се съсредоточава върху анализа на приказките *Пясъчния човек* и *Автомати* от Ернст Теодор Амадеус Хофман, който красноречиво потвърждава поставената теза. Друг нов момент в дискурса за Романтизма внася изводът, че текстовете имат непосредствено отношение към културните реалии на своята съвременност. Този извод се налага някак естествено в хода на логичните разсъждения и ни убеждава, макар че противоречи на досегашните ни представи за вгълбяването на писателите-романтици в себе си и загърбването на действителността.

Елена Димитрова проследява развитието на историята като наука от нейното зараждане през XVIII век до средата на XIX век. Тя отрежда значително място на Романтизма и особено на видните му представители Фридрих Шлегел и Йохан Готфрид Хердер за създаването на нова представа за историческата наука. Изтъкват се заслугата на Хердер за отричане на просвещенската идея за историческия напредък и приносът му за създаването на историзма като метод на научно изследване.

Ангел Ангелов интерпретира обширната дописка на Хайнрих Хайне за изложбата в Salon carré (1. V – 17. VIII. 1831) в Лувъра. Той изхожда от съпоставката на картините на Пол Дьолярош, изобразяващи сцени из политическата история на Англия и Франция, с картини на Леопол Луи Робер, представляващи сцени от италианския народен живот, за да покаже как Хайне утвърждава една въображаема география на Европа,

разделена на историческа (Франция, Англия) и на народностно екзотична (Италия, Тирол, Пиренеите). Според Ангелов Хайне се позовава на картината *Турски патрул* от Дьокан, за да представи Ориента като полуживотински и уроден, но същевременно приказен и неисторичен регион. Авторът достига до извода, че Хайне споделя и създава представи, напомнящи колониалните. Този извод, както и установяването на „расизъм“ у Хайне не ме убеждават достатъчно и ги считам за прибързани. От тълкуването на Хайне за картината *Турски патрул* според мен не може да се направят такива крайни изводи за отношението му към чуждото и към Ориента, още повече, че карикатурност и гротеска са характерни и за самата картина. Не целият Ориенталски свят е представен като животински и гротесков. Цивилните образи от картината не се тълкуват така от Хайне, а само представителите на властта, което може би е реакция на вековната експанзионистична, завоевателска политика на Османската империя до края на XIX в.

Матяш Бирк (унив. Марибор) надхвърля националните рамки на Немския романтизъм, като изследва *Литературни закачки ала А. В. фон Шлегел от поета доктус Прешерен – Културен трансфер в Любляна през 30-те години на XIX век*. Той установява многобройни сходства между епиграмите на словенския национален поет и идеолога на немския романтически по отношение на мотивите и тематичната структура на текстовете им. Бирк основателно изтъква значението на тази приемственост за двустранния процес на културен трансфер, при който се обменят езикови и литературни елементи на немската и словенската култура.

В обширна статия Майа Разбойникова-Фратева (СУ) се отправя по трудно забележимите на пръв поглед *Следи на романтичното в романа на Теодор Фонтане „L'Adultera“*. Тя доказва, че представените романтични разбирания и очаквания към любовта в романа на Фонтане силно противодействат на продиктуваните от прагматичния дух на късния XIX век норми. Не само копнежът за брак по любов, но и доминиращото значение на любовта пред това на брака свидетелстват за наличието на следи на романтичното в романа на Фонтане.

Илия Дюрхамер (унив. Будапеща) използва необичаен похват, за да разкрие *Тайните основания на Хофманстал да адаптира „Фалунските мини“ от Е. Т. А. Хофман* като хомоеротични. Той илюстрира с помощта на таблици сходни мотиви в текста и конфигурацията на персонажа в произведения на романтичните автори Лудвиг Тик и Е. Т.

А. Хофман, както и на символистите Хуго фон Хофманстал и Шефан Георге, за да онагледат опоектизирането на „ужасното автобиографично“.

Елена Павлова (СУ) изследва стихотворенията на Георг Тракл, като изхожда от особения интерес на писателите-романтици да опоектизират музиката и да озвучат поезията в знак на протест срещу сухотата на прозата. Сравнението между музикалността и образността в лириката на Георг Тракл с романтичните възгледи за музиката води до нестандартни изводи за връзката между звучене и значение. Интерес представлява и изводът, че музикалните структури на Тракл имат допирни точки с непонятното, абсолютното и трансцендентното, което го свързва с религиозното чувство, характерно за Романтизма.

В статията *Рицарят на синьото цвете или рецепцията на Новалис у Теодор Траянов* Емилия Стайчева (СУ) разглежда стихотворението на известния наш символист в контекста на рецепцията на Новалис в България, която при издаването на стихотворението е едва в начален етап. В рамките на сборника Стайчева въвежда нов аспект в дискурса за Романтизма, като проследява влиянието му върху българската поезия.

Владимира Вълкова (ВТУ) аргументира убедително тезата за *Романтични аспекти на пола в романа „Човекът без качества“ на Роберт Музил*. Като романтични представи за различията между мъжа и жената и ролевите норми на женскостта авторката посочва одухотворяването, стилизирането, мистификацията и възвишаването на женственото начало, противно на рационализирането ѝ през късното Просвещение. Същевременно са изтъкнати и аргументите на феминистичната критика по отношение на Шлегеловата представа за сливането със женственото като етап от образоването на мъжката душа, която инструментализира женското начало и редуцира жената до ролята ѝ на фермент в поетичното творчество на мъжа. Вълкова стига да интересен извод за женските образи при Музил: той модифицира, релативира и пародира романтичните стереотипи, за да смекчи инструментализирането на женскостта и да добави към женските образи повече субективни и индивидуални черти, особено техния трезв поглед върху действителността.

В статията си *Андрогинни гласове – преоткритият от Улрике Дрезнер и Бодо Кирхоф конгенитално романтически мотив* Ралица Иванова (ВТУ) изхожда от значението на цветята като метафора респ. символ за двуполовост и хермафродизъм през Романтизма и от поло-

жителната конотация на безделието (Müßiggang) при Фридрих Шлегел като качество, присъщо на цветята, за да анализира явления на хермафродизъм и меланхолия в романи на Улрике Дрезнер и Бодо Кирхоф от нашата съвременност. Заслугата на Иванова се състои в това, че тя открива и изтъква влиянието на Романтизма върху постмодерната европейска литература.

В заключение бих искала да спомена, че имах възможността и удоволствието да участвам в конференцията за Немския романтизъм. Както и досегашните научни прояви на Литературното сдружение „Гьоте в България“ със седалище в София (СУ) и председател доц. д-р Николина Бурнева, изнасянето на докладите и оживената дискусия обвързват важни проблеми на съвременната ни култура с европейските литературни традиции. А публикациите в поредицата „Германистични студии“ представляват форум за популяризирането на немско-българските културни отношения и за диалог между поколенията български читатели.

Радослава Минкова